

עניין של תקשורת

רבקה ויצחק סבלו כנראה מחוסר תקשורת ביניהם. זוהי אבחנתו החכמה של הנצי"ב, רבי נפתלי צבי יהודה ברלין, בפירושו 'העמק דבר'. רבקה, הוא כותב, "לא הייתה עם יצחק כמו שרה עם אברהם ורחל עם יעקב, אשר בהיות להם איזה קפידא עליהם לא בושו לדבר. מה שאין כן רבקה".

שורש הריחוק, סבור הנצי"ב, היה ברגע המפגש הראשון בין בני הזוג, כאשר רבקה זיהתה את יצחק שיצא "לשוח בַּשְּׂדֵה" כבעלה המיועד, צנחה מהגמל והתכסתה בצעיפה. כותב הנצי"ב: "על כן כששמעה שהוא אישה יִתְקַח הַצְּעִיף וַתִּתְּכֶס׃ – מרוב פחד ובושה, כמו שמבינה שאינה ראויה להיות לו לאשה. ומאז והלאה נקבע בליבה פחד" (בראשית כד, סג-סה; העמק דבר לפסוק סה).

גילוי לב ונגישות הדדית לא היו שם, עולה מדברי הנצי"ב. והתוצאה הייתה כשל תקשורתי בסדרה של רגעים מכריעים. כך, למשל, אפשר לשער שרבקה לא סיפרה אף פעם ליצחק על הנבואה שקיבלה בעת שנשאה ברחמה את יעקב ועשו, כי התאום הבכור עתיד להיות כפוף לאחיו הצעיר ממנו בשעה קלה: "וְיָרֵב יַעֲבֹד צְעִיר" (בראשית כה, כג). זו הייתה כנראה אחת הסיבות לכך שאהבה את יעקב ולא את עשו: היא ידעה שה' בחר ביעקב.

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

לו ידע זאת יצחק, והכיר את אחרית בניו מראש, האם היה מעדיף את עשו? נראה אפוא שלא ידע – כי רבקה לא סיפרה לו.

נבואה זו היא הדוחפת את רבקה כעבור שנים, משהיא שומעת שיצחק עומד לברך את עשו, למבצע ההונאה שלה: היא אומרת ליעקב להתחזות לעשו. מדוע אין היא פונה ליצחק ואומרת לו בפשטות שיעקב הוא אשר נועד להתברך? כי לו תעשה כך, תצטרך להודות שהסתירה ממנו את הנבואה כל השנים.

לו דיברה רבקה אל יצחק ביום מתן הברכות, יצחק אולי היה אומר דבר שהיה משנה את כל מהלך חייהם וחיי ילדיהם. אני מדמה בנפשי את יצחק אומר: "מובן שאני יודע שיעקב, ולא עשו, ימשיך את הברית. אבל יש לי שתי ברכות לברך, אחת לכל בן. את עשו אברך בעושר ובכוח: יִתֵּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ... יַעֲבֹדוך עַמִּים וישתחו [וישתחוו] לְךָ לְאָמִים' (כז, כח-ט). ואילו ליעקב אורישי את הברכה שאלוהים בירך את אבי אברהם ואותי, את ברכת הילדים והארץ: 'וְאֵל שְׁדֵי יִבְרַךְ אֹתְךָ וְיַפְרֶךָ וְיַרְבֶּךָ וְהִייתָ לְקַהֲל עַמִּים. וְיִתֵּן לְךָ אֶת בְּרִפְת אַבְרָהָם לְךָ וְלְזַרְעֶךָ אֹתְךָ, לְרִשְׁתְּךָ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיךְ אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם' (כח, ג-ד)".

יצחק לא התכוון אף פעם להוריש לעשיו את ברכת הברית, ברכת אברהם. הוא התכוון לברך כל בן בכרחה המתאימה לו. מבצע ההונאה הגדול שרבקה תכננה ויעקב הוציא לפועל לא היה נחוץ מלכתחילה. מדוע רבקה לא הבינה זאת? כי היא ובעלה לא תקשרו.

הבה נמנה את התוצאות. יצחק, זקן ועיוור, הרגיש נבגד. כשהבין מה קרה חרד "חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד מְאֹד" (כז, לג), ואמר

לעשו "בֵּא אַחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בְּרִכְתְּךָ" (כו, לה). עשו הרגיש אף הוא נבגד, והמשטמה כלפי יעקב גאתה בו במידה כזו שהוא גמר אומר להורגו. רבקה נאלצה לשלוח את יעקב לגלות, ובזאת גזרה על עצמה יותר מעשרים שנות ריחוק מבנה האהוב. אשר ליעקב, כל חייו מעתה והלאה עמדו בצל מעשה הרמייה. ממנו התגלגלו המתח בין נשותיו והיריבות בין ילדיו. "מַעַט וְרָעִים הָיוּ יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי", יאמר בערוב ימיו לפרעה (מז, ט). ארבע נפשות מצולקות בגלל מעשה אחד שכלל לא היה בו צורך, שכן יצחק ממילא נתן ליעקב את "בְּרִכַּת אֲבֹרָהֶם", בלי שום מרמה, וכידיעה שהוא יעקב ולא עשו (כשכירך אותו בצאתו לחרץ; כח, ג-ד).

זה מחירו של כשל תקשורתי. התורה נוקטת כנות מוחלטת בעניינים אלה, ובזכות זאת היא מדריך יעיל כל כך לחיים; לחיים האמיתיים, בין אנשים אמיתיים עם בעיות אמיתיות. הרבה תלוי בתקשורת. התקשורת אשמה, אם תרצו; או ליתר דיוק, האי־תקשורת. בראשית ברא אלוהים את העולם בְּמִילִים: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: יְהִי... וַיְהִי". גם אנחנו בוראים את עולמנו החברתי במילים. אונקלוס תרגם את הביטוי האמור בבראשית ב, ז על האדם, "נִפְשׁ חַיָּה", במילים "רוּחַ מְמַלְלָא": נפש מדברת. הדיבור הוא לנו חיים. החיים הם מערכות יחסים. ומערכות יחסים אנושיות נבנות מתקשורת. אנחנו יכולים לספר לאנשים אחרים על תקוותינו, על פחדינו, על רגשותינו ועל מחשבותינו.

מטעם זה חייב כל מנהיג, מהורה ועד מנכ"ל, לשים לו למטרה לקיים תקשורת טובה, חזקה, כנה ופתוחה. זה המפתח למשפחה בריאה, לצוות בריא, לתרבות ארגונית בריאה. בצוות מקצועי, למשל, הכרחי שכל חבר יידע מהן מטרות הצוות בכללותו, מהו תפקידו שלו עצמו, מהם תחומי אחריותו, ואילו

ערכים ואורחות התנהגות מצופה ממנו לממש. חייבים להיאמר דברי שבח למי שעובד היטב, ודברי ביקורת בונה למי שעבודתו טעונה שיפור; ביקורת על המעשים ולא על האדם, שכן חשוב שכל עובד וכל אדם ירגיש שמכבדים אותו, יהיו כישלונותיו אשר יהיו. עניין זה האחרון הוא מההבדלים היסודיים בין "מוסר של אשמה", שהיהדות היא דוגמה עילאית לו, לבין "מוסר של בושה" כגון זה שהיה מקובל כיוון העתיקה (באשמה יש אבחנה ברורה בין המעשה לבין האדם; לא כן בבושה).

קיומה של תקשורת ברורה, או היעדרה, הם לפעמים שאלה שגורלות תלויים ועומדים עליה. לא נגזים אם נאמר שהיה גם רגע שגורל העולם כולו היה תלוי בה. זה קרה למשל בימי משבר הטילים הקובני, ב־1962, כאשר ארצות הברית וברית המועצות עמדו על סף מלחמה גרעינית. בשיא המשבר – כך מתאר שר ההגנה האמריקני דאז רוברט מקנאמרה בסרט התעודה 'ערפל המלחמה' – קיבל נשיא ארצות הברית ג'ון קנדי שני מסרים מהשליט הסובייטי ניקיטה חרושצ'וב. האחד היה פייסני, השני היה לוחמני הרבה יותר. רוב יועציו של קנדי סברו שהמסר השני הוא המייצג את עמדתו האמתית של חרושצ'וב, ושיש להתייחס אליו ברצינות.

אולם היה שם אדם אחד, לְוֹלִין תומפסון ג'וניור, שכיחן כשגריר ארצות הברית במוסקבה מ־1957 עד אותה שנה, והכיר את המנהיג הסובייטי היטב. הוא אפילו התגורר תקופת מה עם חרושצ'וב ורעייתו. הוא אמר לקנדי שדווקא המסר הפייסני נשמע לו הולם יותר את השקפותיו של חרושצ'וב, ואילו המכתב הניצי אינו כתוב בסגנונו האישי של האיש וככל הנראה נכתב כדי לרצות את ראשי הצבא הסובייטי. קנדי שמע לעצתו של תומפסון,

סיפק לחרושיצ'וב סולם לירידה מכובדת מהעץ, והמלחמה נמנעה. מפחיד לדמיין מה היה קורה אלמלא תומפסון ואבחנתו.

היבטים רבים מחיינו ניזוקים ממידע שגוי ומשתפריים בתקשורת גלויה. על כן, מחובתם של חברים, הורים, בני-זוג ומנהיגים לבסס תרבות המצמיחה תקשורת כנה, פתוחה ומכבדת, תקשורת שיש בה לא רק דיבור אלא גם הקשבה. להעדרה עלולות להיות תוצאות איומות.

שאלות לשולחן השבת

- אם ה' ידע שרבקה ויצחק אינם מדברים זה עם זה בחופשיות, מדוע מסר רק לרבקה את הנבואה בעניין התאומים העתידים להיוולד?
- האם אתם זוכרים עוד מקרים בתורה שבהם ליקויים בתקשורת בין אנשים גרמו לתוצאות חמורות?
- האם לפעמים מוטב דווקא להסתיר דברים ולמעט בתקשורת?